

Mobilisatie Jaarsveld 10 mei 1940.

Ze is in april drie geworden, onze Annie. Ik ben nu soldaat en loop in mijn soldatenpak met haar op mijn arm in de stad in Rotterdam. Eigenlijk wat onverwacht dat soldatenpak, want wie dacht er nu dat er ooit werkelijk eens oorlog zou komen in Nederland? In september 1939 werd het opeens heel dreigend. Op 1 september 1939 viel Duitsland Polen aan. Ze hadden ook al de randen van Tsjecho-Slowaakse republiek bezet en Oostenrijk had zich zogenaamd aangesloten bij Duitsland. Ze werden gevaarlijk de Duitsers. Na de grote oorlog was ik nog maar elf jaar oud. In Nederland zagen we in 1917 vluchtelingen uit België komen, maar zelf waren we de dans ontsprongen. Er was minder te eten geweest, maar echt honger hadden we niet. Neutraliteit was het toverwoord waarmee dat was gelukt. We waren niet voor de geallieerden en niet voor de Duitsers en Duitsland liet ons links liggen en vocht die vreselijke oorlog met gemene gassen uit in de loopgraven van België en noord Frankrijk. De Duitsers waren zo arm als kerkratten uit de grote oorlog gekomen en moesten alle schade betalen in de landen waar ze oorlog hadden gevoerd. Die fijne keizer van ze was naar Nederland gevlucht en had van de Nederlandse koningin een aardig huisje in Doorn gekregen. Toch niet te begrijpen. Met een schok realiseer ik me dat drie officieren komen aanlopen. Generaal Winkelman, sinds februari 1940 de opperbevelhebber van het Nederlandse leger, loopt in het midden. Ik moet groeten, maar hoe salueer je met een kind op je arm? Tijd om haar neer te zetten heb ik niet meer. O ja, ik weet het weer en als hij passeert knik ik twee keer met mijn hoofd met een rukje in zijn richting als groet. Winkelman loopt gehaast, salueert losjes als reactie op mijn groet, kijkt ons in het voorbijgaan vluchtig aan en glimlacht licht naar Annie.

"Wie was die meneer, pappa?" Ze kijkt me met haar donkere ogen vragend aan. "Dat was pappa's hoogste baas, Annie, de generaal van Nederland." Ze kijkt nadenkend. "Ben je ook schilder?" Hoe leg je dat uit? "Nu even niet." "Nee, nu ben jij een soldaat hè!" Ze vindt het wel mooi haar pappa in dit bijzondere pak en dan weer: "Wordt het nu oorlog pappa?" Ik antwoord dat ik dat niet weet en kom in de Taandersstraat aan, waar we wonen sinds Jo en ik in 1937 zijn getrouwd, nadat we eerst op zuid en in de Busken Huetstraat in de wijk Spangen hebben gewoond. De wijk waarin ons huis nu staat is nog maar tien jaar oud, gebouwd vanaf 1910 tot 1930. We wonen op de eerste verdieping in een aardige woning met een voor-, een tussen- en een achterkamer. De achterkamer kijkt uit op het schoolplein van een lagere school en de weinige keren dat ik overdag thuis ben hoor ik rond koffietijd de vrolijke klanken van de kinderen die tegen de huizen opklinken. Op het schoolplein staat in een hoek een reusachtige boom. Het is een mooie boom die gelukkig genoeg licht doorlaat in onze achterkamer. We hebben ook nog een zolder met een aardig werkhokje met gereedschap en ook nog een extra kamer. Morgen moet ik weer naar Jaarsveld. Het is mobilisatie en we moeten de rivier de Lek beschermen als de Duitsers toch eens zouden komen.

In de ochtend heb ik al mijn spullen bij me. Het is een vreemde gewaarwording om uit je werk als schilder gehaald te worden om soldaat te zijn. Ik voel me niet echt soldaat, meer de schilder die tijdelijk zo'n pak aan moet doen. Het zal nog wel een paar weken duren voordat dit allemaal voorbij is. Misschien wordt Frankrijk wel aangevallen, misschien Engeland. Er gaat steeds dreigender taal van de Engelsen en Fransen naar Duitsland, maar in 1938 hebben ze met Duitsland een akkoord gesloten, waardoor die Duitse praatjesmaker zo Oostenrijk binnen kon marcheren. Toen ook Polen bezet was, hadden ze wel spijt, maar wat zal Engeland echt doen als Frankrijk wordt aangevallen? Annie klemt haar armen om mijn nek. "Ga je naar de oorlog, pappa?" Ze hoort genoeg over oorlog. Jo kijkt zorgelijk bij het gedag zeggen "Maak je geen zorgen, meid. Die Duitsers willen Nederland niet. Ze hebben ook weer een neutraal land nodig, net als bij de grote oorlog van 14-18. Let maar op, binnen een paar weken ben ik thuis." Ik zie dat het haar zorgen niet wegneemt. "Nou dag!" probeer ik luchtig te klinken, net zoals ik naar mijn werk ga. Annie klemt me nog harder vast. "Je moet niet naar die oorlog gaan. Ga maar weer verf smeren." We schieten allebei even in de lach. Jo pakt Annie over "Kom, dan gaan we naar het raam, kan je zwaaien naar pappa." Ik zie dat Jo's ogen gevuld zijn met tranen en ik keer me met een ruk om en ga op een roffeltje de trap af. Buiten kijk ik naar de erker waar ze allebei staan te zwaaien en hoor de heldere kinderstem door het geopende raam: "Dag pappa!" Ze zwaait uit alle macht en tot de hoek bij de melkwinkel van Dijkshoorn blijf ik zwaaien. Als ze uit het zicht zijn voel ik me totaal verlaten en stap stevig door het pleintje op. Daar komt net mijn zwager Koos aanlopen. Als altijd vrolijk zwaait hij uitbundig zodra hij me ziet. Vrolijk roept hij: "Hé ouwe soldaat, nu gaan we rustig slapen, nu jij de grens gaat bewaken. Mooi pakkie hoor generaal, staat je nog een stuk beter dan zo'n witte overall met van die verfvlekken" Hij lacht erbij, springt in de houding en salueert voor me. Waar Koos is, heerst vrolijkheid. Jo, haar zus Annie met Koos en ik zijn regelmatig samen. Ik voel een deel van de spanning uit me wegglijden. "Ben jij niet gemobiliseerd?" Hij lacht weer. "Nee jôh, ze motten me niet! Nee hoor, alle gekheid op een stokkie, ik moet over twee dagen ook met net zo'n pak net als jij. We moeten er allemaal aan geloven." Hij knikt met zijn hoofd in de richting van ons huis: "Hoe is het daar?" Ik weet het niet zo goed tegen hem te zeggen. "Tja" komt er dan wat hulpeloos uit mijn mond. Koos kijkt

me nu wat ernstiger aan: "Reken maar dat er daarbinnen waterlanders zijn hoor. En dan houdt Mokie, die kleine meid van je, haar traantjes ook niet binnen. Ik ga even naar ze kijken, want als ze daar blijven zitten simpen is ook niks." Koos geeft me een hand en is nu ernstig, zoals ik hem niet eerder zag: "Hé klein taai zwagertje van me. Let een beetje op jezelf." Ik vraag hem mijn schoonzus Annie te groeten en vervolg mijn weg richting de Mathenesserweg. Marie de Jonge, de vrouw van Piet die pas een sigarenzaak is begonnen op de hoek met de Korfmakersstraat zwaait naar me en ik groet terug. Ze heeft een behoorlijk dikke buik en haar eerste kind kan elk moment geboren worden. Overal op de ruiten zijn er repen plakband in blokken aangebracht. Dat is uit voorzorg voor als er bommen vallen. Beetje overdreven in een arbeiderswijk als Rotterdam west. Wie zou daar nu bommen neer kunnen gooien? Er zijn veel uniformen op straat nu de algehele mobilisatie is uitgeroepen.

Als ik in Jaarsveld aankom is het rustig. Ik kan me niet voorstellen dat het echt oorlog wordt. Wat heeft Duitsland nu te zoeken in Nederland? Ze willen "Lebensraum" zeggen ze. Nou, dan moeten ze niet zo'n klein land hebben met zoveel dijken. Er zal best nog wat gebeuren en er zullen nog wel meer landen bezet worden, maar wij blijven weer buiten die oorlog. Ik zeg het beslist tegen mijn maten, want er wordt volop gespeculeerd. De een denkt zeker te weten dat Nederland nu wel in de oorlog komt, de ander denkt zeker van niet. Klaas Veenstra met zijn altijd grote mond vindt dat we zo pal achter de Grebbelinie volkomen veilig zijn. Die is zo sterk, daar komt geen Duitser door. Dan moet ik op wacht. Ik heb wacht met "Mientje". Dat is niet zijn echte naam, maar iedereen noemt hem zo, omdat hij overal bang voor is. Hij durft niet op de vloten te lopen die aan elkaar gebonden in het water liggen, omdat hij niet kan zwemmen en bang is als ze teveel wiebelen. Bij het schieten houdt hij zijn handen voor zijn oren, omdat hij niet tegen het geluid kan. Het is een echte angsthaas. In het burgerleven werkt hij op kantoor. Hij wordt aldoor gepest door de anderen, die zich hele stoere soldaten voelen. Ze zullen het wel nooit kunnen bewijzen omdat er toch wel niet veel zal gebeuren, maar als er wat zou gebeuren, dan zul je zien

dat die zogenaamd stoere binken het eerst hun snor drukken. Flip van Staveren, zo heet Mientje eigenlijk, is een rustige jongen. Ook al heeft hij een uniform aan, je ziet dat het een kantoorjongen is. Flip staart stuurs voor zich uit over de Lek. Er varen geen schepen en het wordt schemerig. Dan biedt ik hem mijn shagdoos aan. "Shaggie draaien Flip?" De argwaan verdwijnt van zijn gezicht en er breekt een flauwe glimlach door. Hij is verlegen met de vraag. "Eh... ik heb nog nooit een shaggie gedraaid." Het is mooi weer en we gaan samen op een muurtje zitten met uitzicht over de rivier. Het is niet eens onaardig op deze manier de wacht te moeten doen. Geen Duitser te zien en die zullen wel niet komen ook en om elf uur worden we afgelost en kunnen gaan slapen. Aan Flip laat ik zien hoe je een shaggie draait en even later zitten we genoeglijk te roken. Hij vertelt dat hij bij zijn ouders woont in Rotterdam en deels werkt als bediende bij een havenkantoor en nog aan het leren is voor bevrachter.

Foto voor de rivier De Lek. We geloven nog niet dat het echt oorlog zal worden en houden wel van een geintje. Jan Verkerk, de grootste, en ik als kleinste gaan samen op de foto. Met de nodige zelfspot heb ik het opschrift erbij geschreven, want als het oorlog wordt, zullen we die niet kunnen winnen

Als ik op mijn bed lig, kan ik nog niet meteen in slaap vallen. Ik heb nog nooit zoveel aan Duitsland moeten denken als de laatste tijd. Een jaartje terug werkte ik nog met de Duitse Fritz Bielsmann, best een aardige vent, die veel van de techniek van de Duitse luchtcompressor wist waar we bij het schildersbedrijf Henskes mee werken. Deze Duitser was ook een goede leraar, die vertelde hoe je een pakking moest verwisselen en er dan inhamerde dat de bouten niet kloksgewijs vastgedraaid moesten worden, maar altijd kruiselings. Dat zal ik wel altijd zo in mijn hoofd houden: "Überkreuz anziehen!". Flip vertelde tijdens de wacht dat hij Duits aan het leren was, omdat er in de scheepvaart veel handel werd gedreven met Duitsland. Als nou die Duitsers eens wel komen

en ik ineens Fritz zie in zo'n Duits uniform met zo'n rare pothelm op zijn hoofd, is hij dan mijn vijand? Ik heb niets tegen de man en hij ook niets tegen mij. Rare wereld. Ik staar naar het plafond van het klaslokaal waar we liggen te slapen. De school is gevorderd om als kazerne te dienen. Waar zouden die kinderen nu naar school gaan? Langzaam vervaagt het plafond en gaat over in slapen.

Oorlogsdagen

Een gierend geluid maakt me wakker. Het is nog schemerig. Ik vermoed wat er aan de hand is, ben meteen klaar wakker, spring uit mijn bed. De andere jongens liggen te woelen en worden langzaam wakker. Ik sta alleen bij het raam en voel me koud worden als ik omhoog kijk. Het raam heb ik met een zwaai open en de herrie is oorverdovend. Honderden vliegtuigen vliegen in formaties rustig over Jaarsveld richten het westen. Woede komt in me op: "Daar is godverdomme geen commentaar meer voor nodig!" schreeuw ik. Intussen verdringen zich er meer voor de ramen en tegelijk begint er een sirene te loeien. De sergeant komt binnen: "Aantreden en iedereen op zijn post." Er wordt niet meer gepraat. Zwijgend worden uniformen aangetrokken. De gezichten staan strak, verbeten, angstig. Ieder weet wat hem te doen staat en ik ga naar mijn plek bij de rivier waar ik de wacht zal houden. Het is inmiddels half acht geworden. Er komen nu geen vliegtuigen meer over en het is onwaarschijnlijk stil. Vroege vogels beginnen hun lied te fluiten. Flip staat 20 meter bij me vandaan en die moet ieder kwartier even de aan elkaar gebonden vloten op om te kijken of er onraad is. Ook anderen gaan af en toe de vloten op en turen in de verte. Nu hoeft er niet meer gespeculeerd te worden, het is oorlog en iedereen is waakzaam. Dan komt er vanuit het oosten een steeds zwaarder gebrom. Een vliegtuig vliegt laag over. Is dat een Nederlands vliegtuig. Nee Duits! Het is beschilderd met het zwarte Duitse kruis en ook met van die hakenkruisen die ze sinds een tijdje in Duitsland hebben. Wat nu? Er klinken gewerschoten. Er zijn er een paar die met gewone geweren op het laagvliegende toestel schieten. Zijn die gek geworden? Een roffelend geluid uit het vliegtuig, een mitrailleur. Langs de kant waar mijn maten zitten die hebben geschoten, spat aarde op waar de mitrailleurkogels de grond en de struiken raken. Dit gaat niet goed. Het vliegtuig vervolgt ongestoord zijn vlucht. Zouden er gewonden zijn? Doden misschien? Ik kijk naar de kant waar de kogels ingeslagen zijn dan klinkt er een gelach van Klaas Veenstra, dat overgaat in een akelig klinkend gierend en zenuwachtig lachen. Over zijn toeren. De sergeant loopt langs en roept in het voorbijgaan: "Van Staveren en Van Orlé, er zijn geen gewonden of doden. Pas schieten als daar bevel toe wordt gegeven." Dan beent hij met driftige stappen verder.

Er komen padvindsters langs in hun padvindsteruniform met bruine hoed met de brede rand. Is dat wel veilig voor die jongens? Hoe oud zijn ze helemaal, twaalf, een enkele veertien misschien? Wat doen die hier? "Wilt u schrijven naar uw huis, meneer?" Ach, wat ontzettend goed van die knapen om daar aan te denken. Natuurlijk wil ik dat! Mijn gedachten vliegen naar de Taandersstraat, voel weer de handjes van Annie om mijn nek, zie het betraande gezicht van Jo voor me, terwijl ze met het kind naar het raam loopt om gedag te zwaaien. En ik was zo zeker dat de oorlog ons niet echt zou raken en nu is dat zo'n bizarre werkelijkheid. "Jongens, heel aardig, maar ik heb niets om op te schrijven." De jongste van de twee lacht van oor tot oor. "Maar wij wel meneer!" Hij pakt een blocnotevel en een beduimd potloodje en geeft het. Ik kijk hem dankbaar aan.

Schrijven nu, aan Jo, aan mijn kleine Annie. Jo kan zelf altijd goed schrijven en weet precies onder woorden te brengen wat ze wil zeggen. Ik ben niet zo'n held in het schrijven. Voor alleen een lagere schooljongen met een paar maanden vaktekenschool gaat het nog wel. Ik heb wel een redelijk handschrift, maar wat zeg je tegen je vrouw en je kleine kind als het mogelijk is dat het je laatste brief is? Dat leerden ze je op de lagere school bij meester Van Nimwegen in de Isaac Hubertstraat niet. Zou de brief wel aankomen? Toch maar gaan schrijven, die padvindertjes weten vast wel de goede manier om het in Rotterdam te krijgen, misschien werkt de post nog gewoon. Wat een ramp is het voor Jo en Annie daar in Rotterdam. Het is daar ook niet veilig, zo dicht bij de havens. Als ze maar geen bommen in de havens gaan gooien, zo dicht bij de woonwijken. Jo staat natuurlijk net als altijd voor iedereen klaar om te helpen. Als ze dit keer nu maar eens in de eerste plaats aan ons kind en zichzelf denkt. Ja dat moet ik zeker schrijven voor als ik er niet meer ben. Voor het eerst in dagen word ik emotioneel, wetend dat er nu echt een realistisch gevaar op me af komt, een gevaar dat ik niet heb gezocht, niet heb gewild. Een conflict met mensen met wie ik nooit zelf ruzie heb gehad. Als er een Duitse soldaat voor de loop van mijn geweer komt, zal ik de trekker moeten overhalen, zelfs als het Fritz is en als een Duitse soldaat mij eerder ziet als ik hem, dan haalt hij de trekker over. De waanzin van oorlog dringt in de volle omvang tot me door, maar ik moet schrijven, laten weten dat ik aan ze denk. Het is een nog onverdraaglijker gedachte dat Jo en Annie wat zal overkomen. De beelden van brokken puin in de Taandersstraat en Annie, liggend met gebroken ogen, Jo een eindje verder, dringen zich aan me op. Ik wil deze beelden niet voor me zien. Zoiets ergs zal er wel

niet gebeuren, maar is dat ook zo? Ik was toch ook zo overtuigd dat er geen oorlog zou komen? Nu gewoon rustig blijven en schrijven.

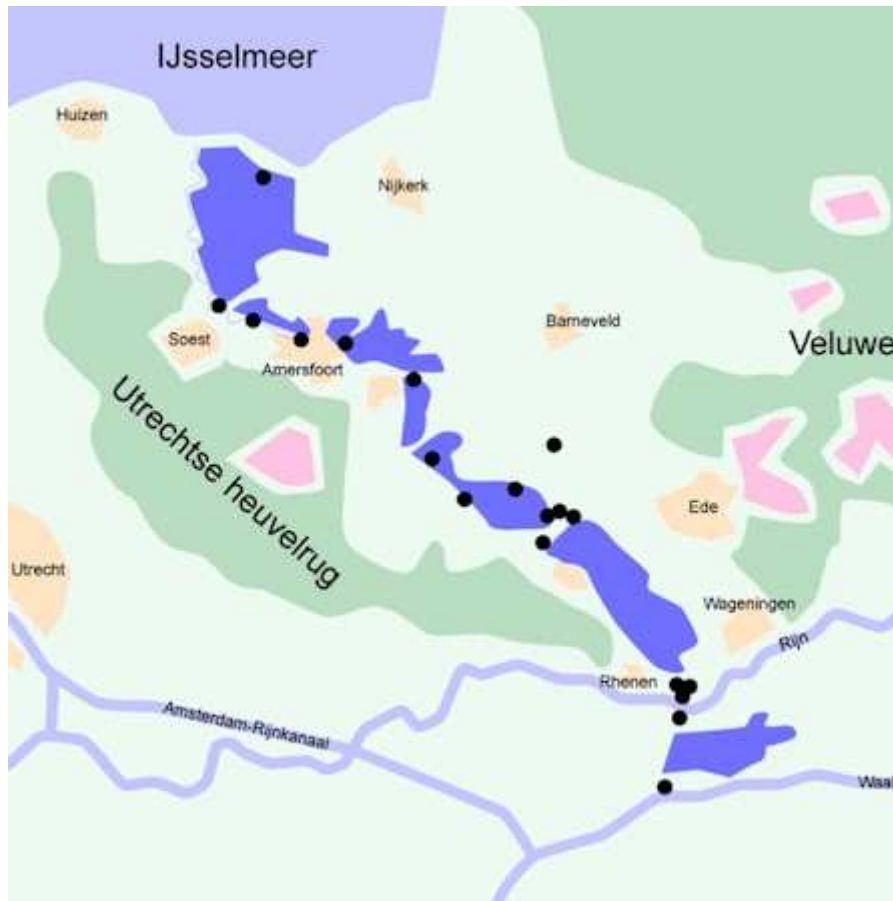
Met driftige halen schrijf ik mijn brief. Er is weinig tijd voor, want die jongens komen zo weer terug en dan moet het mee. Tot mijn verrassing gaat het schrijven vlot. De woorden vloeien uit het potlood. Door een raar voorgevoel moet ik Jo erop wijzen dat er in Rotterdam gevaar kan zijn. Ik blijf de gedachte wegdringen die door mijn hoofd gaat, dat ik het overleef en dat Jo en Annie gedood worden in deze oorlog. Het schrijven is klaar en ik zie dat de beide padvinders nog bij Flip staan. Ik lees de brief nog eens over. Bij het schrijven van het gevaar in Rotterdam haperde ik even met schrijven. Juist nu ik zo graag bij hen wil zijn, zijn we op verschillende plaatsen in gevaar. Zou Jo het begrijpen dat ik vraag dat ze alleen voor zichzelf en ons kind zorgt? Ze is een en al zorg voor haar moeder. Die is 61 jaar en heeft suikerziekte. Moeder woont een paar straten verder en Jo gaat er met regelmaat heen en zal ook nu haar moeder willen helpen. Ze zal zich misschien niet kunnen voorstellen dat ze misschien een keus moet maken tussen de veiligheid van zichzelf en Annie en die van haar moeder. Waarom hebben we het daar niet over gehad toen ik nog thuis was? Nu heb ik spijt, maar toen geloofde ik eenvoudig niet dat het echt oorlog zou worden.

Mijn gedachten gaan terug naar het moment dat ik Jo leerde kennen bij haar moeder thuis. Als jochie van zestien ging ik varen, met de bedoeling naar mijn broer Ton te gaan die in Amerika woonde. Dat lukte en ik woonde een jaar in Rochester, enige honderden kilometers van New York. Met mijn brief voor Jo en Annie in mijn hand staar ik over de rivier de Lek en zie voor me hoe mijn broer en ik terug kwamen uit de "States". Ton ging in de kost in de Schippersstraat in Rotterdam en ik, toen ik net terug was, ook. Mijn broer zorgde beter voor me dan mijn ouders. In 1927 wilde ik alweer terug naar Amerika, in Nederland was het armoe en daar had je alles als je kon werken. Amerika liet geen immigranten toe, dus moest ik wel in Nederland blijven. Hoe goed Ton ook voor me was, ik voelde wel aan dat ik nu ik negentien was geworden zelfstandiger moest worden tegenover mijn vijf jaar oudere broer. Ik kon in februari 1927 bij een tweelingbroer van mijn moeder in de kost komen. Nou ja, eigenlijk bij zijn vrouw, want oom Lambert was er meer niet dan wel en daar zag ik Jo, de dochter van oom Lambert voor het eerst. Dochter eigenlijk ook weer niet, want een van de familiegeschiedenissen was, dat oom Lambert wel op papier de vader was van zes kinderen, maar dat de jongste drie toch echt niet van hem waren, maar van de vriend van tante Johanna. Die vriend had de bijnaam Hanselman gekregen en aangenomen werd dat Hanselman niet alleen de vader was van Jo, maar ook van de kinderen Bart en Daan. Tante Johanna verhuurde kamers in de haar woning aan de Mathenesserstraat, in de heel nieuwe wijk Tussendijken, gebouwd vanaf 1910. Ik kende die plek nog als het weiland tussen Rotterdam en Schiedam, met de kronkelige Beukelsdijk, die je over moest als je naar de stad Schiedam wilde. Niet voor te stellen dat tussen die dijken nu een stadswijk was ontstaan. Er waren zelfs plannen voor een tramlijn naar station Delftse Poort. De wijk tussen de Hoge Zeedijk, die werd omgedoopt tot Mathenesserdijk, en de Schiedamseweg was bijna klaar toen ik introk bij tante Johanna en de kinderen Jo en Daan. Daan was twaalf en Jo vijftien. Ik zag ze als kinderen en voor Jo had ik op dat moment geen oog. Eind 1927 ging tante met haar twee kinderen verhuizen naar de Rauwenhoffstraat en ik verhuisde mee tot het gezin eind 1929 weer verhuisde en Jo, bijna achttien jaar, zelfstandig in Brussel ging wonen. We verloren elkaar zeven jaar uit het oog tot ik haar opnieuw ontmoette bij haar thuis. Zij was inmiddels vierentwintig en ik negentwintig en we kregen verking, trouwden op de verjaardag van Jo op 2 december 1937. Niet lang daarna werd Annie geboren.

Ik schrik op van mijn staren over de almaar doorstromende rivier De Lek onder een vrijwel wolkeloze lucht zonder een zuchtje wind als de padvindsters op een holletje komen aanlopen. De sergeant heeft ze gezegd nu snel de brieven op te halen en te vertrekken. Hij wil niet de verantwoording voor de nog jonge kinderen niet op zich hebben als er nu een gevecht losbarst. Ik werp nog een blik op de brief en nu valt mijn oog op mijn waarschuwing aan Jo, waar ik mijn zin begin met "Jo". Ik voel het bloed naar mijn hoofd stijgen, want vanwege de censuur mogen er helemaal geen namen worden genoemd, maar tijd om het te verbeteren is er niet meer. De vrolijkste van de twee neemt mijn brief over en roept: "Die komt heus in Rotterdam, meneer!" en weg sprinten de beide jongens, richting het dorp. Ik kijk ze lang na, mijn misschien wel laatste binding met mijn vooroorlogse gezinsleven.

Er gaan twee dagen voorbij zonder dat er iets bijzonders gebeurt. Het wordt maandag 13 mei. Over de Grebbeberg bij Rhenen dringen geruchten door dat er hard gevochten wordt en dat er meer dan 20.000 Duitse soldaten vanaf 10 mei continue aanvallen. Er zouden Nederlandse deserteurs zijn doodgeschoten. De Duitsers zouden door de linies zijn gebroken en het verzet zou zijn gestaakt en onze jongens zouden zijn gevlucht. Maar de Grebbeberg is hier hooguit 50 kilometer vandaan. Als dat waar is, dan zijn ze zo hier. Rhenen ligt aan deze zelfde rivier. Nu meer gespannen dan de eerste dag kijk ik de rivier De Lek af. Ik kan nu niet meer zeggen dat het geen oorlog wordt. Het is nu oorlog. We lopen nu een paar uur wacht en slapen een paar uur. In de avond passeren de eerste soldaten die van de Grebbelinie terugkomen. Ze zien er vermoeid en gehavend uit. Veel van de mannen en jongens hebben een starende blik in hun ogen van verschrikkingen die ze van dichtbij hebben meegemaakt. Een van die jongens loopt steeds maar hysterisch te gillen: "Ze komen, ze komen!" Mijn hart gaat tekeer. Gaat het nu gebeuren? Trekken wij ook terug? Wij kijken steeds vragend naar de sergeant. Wat zijn de bevelen van hogerhand? Wordt het vechten? Terugtrekken?

De dinsdagmorgen ontstaat langzaam met de eerste zonnestralen over De Lek. We horen nu constant kanongebulder in de verte. Weer heb ik wacht met Flip en we lopen regelmatig de vlotten op en af, Flip van Staveren, nog steeds onwennig springend van het ene vlot naar het andere, maar het gaat hem al veel beter af dan een paar weken geleden. Nu is hij straalnervus en knippert continue met zijn ogen. Zelf ben ik kalm op dit moment en houdt er rekening mee dat we moeten vechten. Er lopen meer jongens wacht nu, want ieder moment kan er iets gebeuren. Klaas Veenstra zie ik achter me op de dijk lopen als ik van het laatste vlot op de rivieroever spring. Dan gebrom vanuit het oosten. Ik tuur de rivier af en zie in de verte twee stippen die snel groter worden. Het zullen wel Duitse vliegtuigen zijn. Dan zie ik Flip, die nog op een van de verste vlotten staat "Flip, kom naar de kant! Vliegtuigen!!" Flip kijkt naar de naderende vliegtuigen en staat als versteend. Dan mitrailleurvuur. Ze schieten op de oevers. Klaas ziet nu ook Flip staan. "Komen!!" brult hij. Hij rent de dijk af en komt naast me staan en binnen de kortste keren staan er acht man om me heen uit alle macht te roepen dat hij naar het volgende vlot moet springen. Het speelt zich af in seconden, maar het lijken uren en hij doet maar niets. Dit loopt fout. De sergeant brult: "Dekking zoeken!" Er komt woede in me op. Die jongen heeft nooit iemand een vlieg kwaad gedaan. Ze weten in dat vliegtuig niet eens wie daar op dat vlot staat en je schiet zo maar in de wilde weg op mensen. "Moordenaars", mompel ik in mezelf en smijt mijn geweer tegen de grond en spring van vlot naar vlot naar Flip. "Van Orlé, kom terug." Ik hoor de sergeant roepen, maar het klinkt als door een mist. Alles wat ik doe gaat nu werktuigelijk. Als ik bij hem ben steek ik mijn hand uit: "Kom maar Mientje!" Meteen heb ik spijt dat ik hem zo genoemd heb. Hij geeft me vol vertrouwen zijn hand en drie keer geef ik een kort bevel "Spring!" en steeds springt hij met me mee, mijn hand als een bankschroef omklemmend. Op de oever duiken we meteen achter een bosje en tegelijk gieren de twee vliegtuigen over. Als het geluid wegsterft ziet het landschap er wezenloos uit in de almaar hoger klimmende zon. De sergeant loopt langzaam op ons toe, gevolgd door de andere mannen. Er is een ongemakkelijke stilte. De sergeant kucht. "Van Orlé, je negeerde een bevel, dat was dom". Ik kijk hem recht in de ogen. Dan laat hij er op volgen "En het was ook dapper wat je deed." Ik kijk nu naar de grond "Och ja..."

Dan komen er berichten dat Nederland de strijd zal staken en tegelijk komen de eerste Duitse voertuigen langs. Er wordt niet gevochten en de Duitsers trekken door, richting het westen. Er komt een bevel terug te keren naar de kazerne. De stemming is bedrukt. Langs de kant op de weg naar het dorp staan de dorpingen er verslagen bij. Komen er Duitsers in Jaarsveld? De sergeant is een man van weinig woorden, maar hij houdt als we terug zijn in de kazerne een kleine toespraak: "Besloten is in dit deel van het land de strijd te staken. De overmacht is te groot. Jullie hebben gedaan wat je kon." En dan heel onverwacht: "Leve het vaderland!" Het brengt me in verwarring "vaderland"? Zou ik me nu een held moeten voelen, die het vaderland heeft verdedigd? Maar waarom heb ik dat gevoel dan helemaal niet? Ik wil gewoon met mijn gezin zijn, werk hebben, een dak boven mijn hoofd in een omgeving waar ik me thuis voel, waar ik de taal ken en de gewoonten. Dat is toevallig Nederland, maar had ook Amerika kunnen zijn of België of... mijn gedachten stokken. Het zou ook Duitsland kunnen zijn. Wat staat ons de komende tijd te wachten?

